

A növekedési pályaváltás és a gazdasági kormányzás dilemmái Kínában*

Losonczi Miklós

A kínai GDP utóbbi években tapasztalt lassulása az extenzív gazdasági növekedés hajtóerőinek a kifulladását, az intenzív növekedési pályára való áttérés szükségességét jelzi. A növekedési pályaváltás sikeres végrehajtásához a gazdaságpolitikai célok módosítása mellett elengedhetetlen a gazdaság működésének reformja, amellyel elkerülhető a közepes gazdasági fejlettség csapdája. A tanulmány a gazdasági növekedés forrásainak változó szerepét, a növekedési pályaváltás fő vonásait elemzi a 2010 utáni időszakban, továbbá összefüggéseiket a gazdasági kormányzással, korántsem a teljesség igényével, a témára vonatkozó hazai és nemzetközi szakirodalmi források és statisztikai adatok alapján. A szerző hipotézise szerint a kínai vezetés a növekedési pályaváltás irányításában a gazdasági racionalitás és a társadalmi-politikai stabilitás közötti célkonfliktusban az utóbbinak ad prioritást.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: O53, F60

Kulcsszavak: Kína, növekedési pályaváltás, gazdasági modellváltás, szerkezeti reformok, liberalizálás, külgazdasági politika, közepes fejlettség csapdája

1. Bevezetés

Ez a tanulmány Kína gazdasági növekedési irányzatait tárgyalja a 2010 utáni időszakban. *Kiindulópontját* a kínai gazdasági dinamika 2007 után tapasztalható lassulása képezi, aminek okait a külgazdasági környezet és a belgazdasági feltételrendszer megváltozására, ezzel összefüggésben az extenzív gazdasági növekedési pálya tényezőinek és hajtóerőinek a kifulladására vezeti vissza. *Aktualitását* az adja, hogy a kínai gazdaság növekedési ütemének visszaesése számottevő mértékben befolyásolta, illetve a jövőben befolyásolja a világgazdaság fejlődési irányzatait is.

A tanulmány célja az extenzívről az intenzív gazdasági növekedési pályára való átállás folyamatának, forrásainak, hajtóerőinek, gazdasági, gazdaságpolitikai és társadalmi tényezőinek, a váltással kapcsolatos gazdaságpolitikai és politikai dilemmáknak az elemzése. *Első hipotézise* az, hogy a növekedési pályaváltás sikeres véghezviteléhez

---

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Losonczi Miklós (DSc) kutatóprofesszor a Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kara Pénzügy és Számviteli Intézetének Pénzügy Intézeti Tanszékén. E-mail: losonczi.miklos@uni-bge.hu.

A kézirat első változata 2016. november 30-án érkezett szerkesztőségünkbe.

hez elengedhetetlen a gazdasági kormányzás (a gazdaságpolitika cél-, eszköz- és intézményi rendszere, a gazdaság működésének feltételrendszere) gyökeres átalakítása, sőt reformja, ami nagy körütekintést igényel. *Második hipotézise* az, hogy a kínai vezetés a növekedési pályaváltás irányításakor a gazdasági racionalitás és a társadalmi-politikai stabilitás közötti célkonfliktust az utóbbi javára oldja fel. Az utóbbi szűk keresztmetszet lassíthatja a növekedési pályaváltást. *A harmadik hipotézis* szerint a gazdasági kormányzás reformjára támaszkodó növekedési pályaváltás végrehajtásával Kína elkerülheti a közepes gazdasági fejlettség csapdáját, azaz ugyan a jövőben a korábbi időszakhoz képest lassabban, de folytatódik az ország gazdasági felzárkózása a fejlett országok mögött.

Az *alkalmazott módszer* irodalomkutatás és statisztikai elemzés. Ennek megfelelően a téma feldolgozása a releváns hazai és nemzetközi szakirodalmi források és a kínai gazdaságról rendelkezésre álló statisztikai adatok elemzésére támaszkodva történt. Amíg a kínai gazdasággal és politikával nagyszámú elemzés foglalkozik, addig a hivatalos statisztikai adatszolgáltatás meglehetősen korlátozott, sok esetben maguknak a statisztikai adatoknak a megbízhatósága is kérdéses. A tanulmány a kínai statisztikák mellett a nemzetközi szervezetek (Világbank, Nemzetközi Valutaalap, OECD) adataira épít.

2. A kínai gazdaság és gazdaságpolitika előtti kihívások

A kínai gazdaság és gazdaságpolitika előtti *leglényegesebb kihívás* a gazdasági növekedési ütem 2007 óta megfigyelhető szisztematikus lassulása, annak nagyszámú következményével. A jelenség értelmezéséhez célszerű röviden utalni a gazdaságtörténeti előzményekre. A hosszabb távú trendeket tekintve a kínai GDP (bruttó belföldi termék) 1978 és 2011 között, azaz 33 éven át éves átlagban közel 10 százalékkal bővült.¹ Ehhez hasonló teljesítményt a világgazdaság történetében csak Japán mutatott fel, amelynek bruttó belföldi terméke az 1950 és 1973 közötti időszakban a kínaihoz hasonló ütemben, éves átlagban 9,3 százalékkal nőtt. Ez a dinamika azonban csak 23 évig tartott (*Angang 2015*).

Az elmúlt tíz évben viszont a kínai GDP növekedési üteme folyamatosan lassult. A 2007. évi 14,2 százalékos dinamika, ami a 2000-es évek legmagasabb értéke volt, előzetes adatok alapján 2016-ban 6,6 százalékra mérséklődött.² Az Európai Bizottság rövid távú prognózisa további fékeződéssel számol, 2017-ben 6,2, 2018-ban 6 százalékos növekedési ütemmel. A 2016-ra és 2017-re vonatkozó számok megegyeznek

¹ Sok szakértő vitatja a hivatalos kínai statisztikai adatok hitelességét, amelyek felülértékelik az ország gazdasági teljesítményét, például *Wildau (2015:8)*, illetve *Holz – Wu (2015:8)*. Az ún. Keqiang-index a villamosenergia-felhasználás, a vasúti szállítási teljesítmény és a hitelállomány alapján méri a nemzetgazdasági teljesítményt. A továbbiakban ezzel a metodológiai problémával nem foglalkozunk, elfogadjuk az IMF és a Világbank számait.

² Ha más forrás nincs megjelölve, akkor a szövegben szereplő számok a tanulmány végén található összefoglaló táblázatból valók.

a Nemzetközi Valutaalap előrejelzésével. Az említett időszakon belül a lassulásban rövid távon jelentős szerepe volt a globális pénzügyi és gazdasági válságnak, amelynek hatására 2008 és 2011 átlagában 4,4 százalékponttal 9,8 százalékra esett vissza a növekedési ütem. A válság Kína esetében a fejlett országok döntő többségétől eltérően nem recesszióval, hanem a GDP-dinamika visszaesésével, az export, az import és a külföldi működőtőke-beáramlás csökkenésével járt. Rövid időre megjelent a gazdasági és politikai destabilizálódás kockázata is.

A globális pénzügyi és gazdasági válság Kínára gyakorolt negatív hatásait a gazdaságpolitika egy 2008 novemberében bevezetett, a 2009. évi GDP 11 százalékára rúgó, 2010-ben befejeződött, több évre elnyúló gazdaságösztönzési programmal ellensúlyozta (Wong 2011). A program forrásainak kétharmadát infrastrukturális beruházásokra irányozták elő, de jutott belőle a gazdaságfejlesztés más területeire is. Az elosztható forrásokat 2009-ben megnövelték, és a célok megvalósítását erőteljes állami hitelezéssel is támogatták (Csanádi 2014:116–117). A globális pénzügyi és gazdasági válság figyelemre méltó változásokat idézett elő a gazdasági rendszerben és részben a politikai szférában (Csanádi et al. 2009).

A gazdaságélénkítő program hatásainak a kimerülése nyomán és egyéb tényezők következtében 2011-től folyamatos volt a gazdasági növekedési ütem fékeződése. Ezt még olyan, Kína számára kedvező külső tényező sem tudta megállítani 2015-ben és 2016-ban, mint az alacsony világpiaci kőolajár. Az utóbbi több, mint három évtizedben a dinamikus gazdasági növekedés a kialakult társadalmi-politikai rendszer lényeges legitimáló tényezője volt. A növekedési ütemcsökkenés ezt a legitimáló tényezőt gyengítette, illetve jelenleg is gyengíti. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a lefékeződött kínai dinamika még mindig igen kedvező volt nemzetközi összehasonlításban. Bár az utóbbi években India átvette tőle a vezetést, Kína továbbra is a világgazdaság egyik leggyorsabban növekvő országa.

A több, mint három évtizedes dinamikus növekedés eredményeként az egy főre jutó kínai GDP az 1980. évi 312-ről 2011-ben árfolyamparitáson 5 582 dollárra, vásárlóerő-paritáson 10 384 dollárra, 2015-ben előzetes adatok alapján 8 140, illetve 14 175 dollárra emelkedett. Ezzel Kína a Világbank 2016. szeptemberi besorolása alapján a felső közepes jövedelmű országok közé tartozik.

A növekedéslassulást lehet átmeneti jelenségnek tekinteni úgy érvelvén, hogy azt a legutóbbi globális pénzügyi és gazdasági válság váltotta ki, és a válság elmúltával, az új globális feltételrendszerhez való alkalmazkodás eredményeként néhány évi szerényebb teljesítmény után a GDP-dinamika automatikusan újból belesimul a (magasabb) hosszabb távú trendbe. Ezzel az állásponttal szemben a szakirodalmi források döntő hányada a kínai növekedés lefékeződését tartós jelenségként értelmezi. Ennek leghelterjedtebb magyarázata az ún. *közepes jövedelem vagy fejlettség csapdájához* (middle income trap) kapcsolódik. Kissé leegyszerűsítve ez azt a ta-

pasztalati, illetve empirikus vizsgálatokon alapuló jelenséget írja le, hogy a korábban dinamikus növekvő országok közepes jövedelemszínvonalat elérve stagnálnak, illetve nem képesek felzárkózni a magas jövedelmű országok csoportjába.³ Sokkal könnyebb elérni alacsony fejlettségről indulva a közepes fejlettségi szintet, mint közepes fejlettségi színtről továbblépni a magasabb fejlettségi szint felé.

A közepes fejlettség csapdája a gazdasági növekedés korábbi fő forrásainak és hajtóerőinek a kifulladására vezethető vissza. Ez azt jelenti, hogy az iparosodottabb fejlődő országok egy bizonyos gazdasági fejlettségi szint elérésével sajátos *versenyképességi harapófogóba* kerülnek. A korábbi dinamikus fejlődés nyomán kialakult, viszonylag magas munkaerőköltség-színvonal miatt adott gazdaságpolitikai prioritások mellett az alacsonyabb hozzáadottérték-tartalmú iparágakban és tevékenységi területeken (manapság divatos kifejezéssel: az értéklánc alacsonyabb szintjén) elveszítik az alacsonyabb költségszintű fejlődő országokkal szembeni versenyelőnyeiket, miközben a magasabb hozzáadottérték-tartalmú, technológia- és tudásigényes ágazatokban és tevékenységi területeken még nem versenyképesek a fejlett ipari országokkal.

A közepes fejlettség csapdája fogalomnak nincs közmegegyezésen alapuló pontos definíciója (Aiyar et al. 2013; Larson et al. 2016). A teljesség igénye nélkül megemlíthető, hogy a szakirodalom egyik része szerint relatív értelemben az adott ország gazdasága növekszik, de nem olyan mértékben, hogy utolérje a fejlett nemzetgazdaságokat az egy főre jutó GDP tekintetében. A források másik része a közepes fejlettség csapdáját abszolút módon értelmezi, azaz lassú, stagnáláshoz közeli GDP-alakulásként definiálja. Kérdés, hogy milyen módon lehet a közepes fejlettség csapdájából kijutni. Az általános válasz a termelékenység, illetve a teljes tényezőtermelékenység⁴ növelése.

Kína esetében az 1978 és 2011 közötti időszakra jellemző évi 10 százalékhöz közelítő gazdasági növekedési ütem folytatódása önmagában is belső korlátokba ütközik. A *kínai GDP volumene* előzetes adatok alapján 2015-ben megközelítette a 11 billió dollárt. Ebben az esetben ennek a volumennek a 10 százalékkal történő emelése sokkal nehezebb, mint egy 5 billió dolláros GDP esetében. A kínai GDP 5 százalékos emelésének a növekménye (550 milliárd dollár) nagyjából ugyanakkora, mint az 5 billió dolláros GDP 10 százalékos növekménye (500 milliárd dollár).

---

³ A Világbank szakértői szerint 1960 és 2008 között mindössze 13 országnak sikerült felzárkózni a fejlett országok csoportjába. Angus Madison számításai szerint (ldézi: *Wheatley 2016*) az elmúlt száz évben 41 ország érte el a 7 000 dolláros egy főre jutó GDP-t. Az ehhez az inflexiós ponthoz való eljutás után közülük 31 gazdasági növekedési üteme 2,8 százalékponttal esett vissza az inflexiós pontot megelőző évtized dinamikájához képest.

⁴ A teljes tényezőtermelékenység (total factor productivity – TFP) a munka és a tőke felhasználásának hatékonyságát méri: a kibocsátás azon százalékos változása, amely sem a tőke-, sem a munkaerőinput volumene változásának nem tudható be. Jelentősége akkor domborodik ki, amikor a gazdasági tevékenységekbe bevonható munkaerő létszáma nem nő.

Ezen túlmenően a bruttó belföldi termék 10 százalék körüli dinamikája sem a belső, sem a külső feltételek oldaláról, a kialakult termelési és felhasználási szerkezetben és hajtóerők alapján nem fenntartható. A termelési szerkezetet az ipar és az építőipar, a felhasználás szerkezetét a beruházások, az export, azon belül különösen a feldolgozóipari kivitel, valamint a nettó export nemzetközi összehasonlításban kiemelkedő aránya jellemzi. A legfőbb növekedési hajtóerő az állami bankok által folyósított hitel volt. A gazdasági növekedés jelentős reálgazdasági és pénzügyi egyensúlyhiányokkal párosult. A beruházások, az építőipar és a zömmel alacsony hozzáadottérték-tartalmú feldolgozóipari export expanziójára támaszkodó *extenzív gazdasági növekedési pálya kifulladásával* került napirendre a belföldi fogyasztás és a szolgáltatások bővülésén, a kutatás-fejlesztésen és innováción, a feldolgozóiparon belül a magasabb hozzáadottérték-tartalmú területek fejlesztésén és előretörésén, a globális értékláncban történő feljebb lépésen alapuló *tudás-, kutatás- és technológia-intenzív növekedési pályára való áttérés*, amely kevésbé tőkeintenzív. A tanulmány következő része a növekedési pályaváltás főbb jellemzőit mutatja be.

3. Lassú növekedési pályaváltás

A gazdasági növekedési ütem 2010-től megfigyelhető lassulása nem csekély mértékben hozható összefüggésbe *a kínai GDP főbb ágazatok szerinti szerkezetében bekövetkezett változásokkal*. Annak ellenére, hogy *az ipar aránya* a 2010. évi 46-ról 2015-ben 41 százalékra mérséklődött, Kína továbbra is *túliparosodott országnak* számít nemcsak a fejlett, hanem nagyszámú felzárkózó és fejlődő országhoz képest is. Illusztrációként: az EU-ban az ipar GDP-ben elfoglalt részesedése (az építőipar nélkül) 19 százalék volt 2013-ban. Nemzetközi összehasonlításban ugyancsak magas a *mezőgazdaság* bruttó belföldi termékben elfoglalt 9 százalékos aránya. Az új növekedési pályára való áttérés kezdeti eredményére utal a *szolgáltató szektor térnyerése*. Relatív súlya 2010 és 2015 között 46-ról 51 százalékra nőtt a GDP-ben. Jelentős fejlődés volt a nagy- és kiskereskedelemben, a pénzügyekben és az ingatlanszektorban, míg csekélyebb az információs technológiai szolgáltatások, a belföldi közlekedés és szállítás, a vendéglátás és a szórakoztatóipar terén.

A 2010 után végbement változások ellenére a kínai GDP főbb szektorok szerinti megoszlása nincs összhangban az utóbbi két évtizedben kibontakozott világgazdasági irányzatokkal. E trendek közé tartozik egyrészt a feldolgozóipar „tercializálódása”, azaz az a jelenség, hogy a feldolgozóipar inputként egyre több szolgáltatást használ fel, és kibocsátásában is nő a szolgáltatástartalom. Másrészt a gazdasági tevékenységek a hagyományos ipari ágazatok helyett mindinkább értékláncok alapján szerveződnek, amelyekben ráadásul nem is a termelőtevékenység a legjövedelmezőbb. A kínai feldolgozóipar jelentős része a nemzetközi értéklánc utolsó elemére, az összeszerelésre koncentrálódik. Ebből adódóan csekély a szolgáltatástartalma. Mindez előrevetíti a nemzetközi összehasonlításban alacsony jövedelmezőséget.

A gazdasági növekedés forrásai közül hosszú időn keresztül kiemelkedő volt és jelenleg is az a *beruházások* jelentősége. A legutóbbi globális gazdasági válság negatív hatásait a beruházások GDP-hez viszonyított arányának a szakértők többsége által abnormálisnak tartott növekedése ellensúlyozta. Bár a GDP-hez viszonyított hányaduk a 2010. évi 47-ről előzetes adatok alapján 2016-ban 44 százalékra csökken, ez a részesedés nemcsak önmagában, hanem nemzetközi összehasonlításban is rendkívül magas, mintegy 10 százalékponttal haladja meg az ázsiai fejlődő országok megfelelő értékét, több mint kétszerese a 2015. évi 20 százalékos európai uniós átlagnak, és sokkal nagyobb a 25 százalékos világtáznál.

A vonatkozó szakirodalom e jelenség következményeit *túlberuházásoknak* nevezi, amelyek tetemes költségeit a háztartások viselik. Az utóbbi években egy pótlólagos egységnyi beruházás hozzájárulása a GDP-növekedéshez folyamatosan csökkent. Más szavakkal: ugyanakkora GDP-dinamika eléréséhez a beruházások mind nagyobb mértékű növelésére volt szükség, ami hosszabb távon önmagában is fenntarthatatlan.⁵ Ez más oldalról a beruházások alacsony hatékonyságára, kedvezőtlen megtérülésére is utal. Mintegy 10 százalékponttal alacsonyabb (35 százalék körüli) GDP-arányos beruházási hányad lenne összhangban a kínai gazdaság fundamentumaival, ez jelentené a visszatérést a „normális” szintre anélkül, hogy veszélyeztetné a gazdasági növekedést és a makrogazdasági stabilitást (*Lee et al. 2012:22*). Korántsem véletlen, hogy a túlberuházások nyomán a kínai gazdasági növekedés tőkeintenzív volt, következménye pedig jelentős felesleges ipari termelési és exportkapacitásokban testesült meg, főleg a nehéziparban és az építőiparban, illetve Kína hagyományos könnyűipari exportágazataiban.

A beruházások növekedésében kiemelkedő szerepet játszott egyrészt az állami szféra, mindenekelőtt a helyi kormányzati beruházások révén, másrészt a hitelszféra, mivel a beruházások jelentős részét állami tulajdonban lévő bankok hiteleiből való-sították meg. Erre utal, hogy a nem pénzügyi vállalkozások belföldi adóssága 2010 és 2015 között a GDP 97 százalékáról 2015-ben 127 százalékára nőtt. A gazdasági növekedés hitelérzékenységét mutatja, hogy a pénzügyi szféra által nyújtott hitelek aránya a GDP-ben 2010 és 2015 között 143-ról 170 százalékra emelkedett. A helyi eladósodás és a beruházások túlfűtöttsége kiemelkedő mértékben vezethető vissza a pártállam hatalmi szerkezetének általános vonásaiból és egyedi kínai tulajdonságaiból következő döntési mechanizmusokra (*Csanádi 2012*).

A műszaki szempontból korszerű iparágak kiépítésében kiemelkedő szerepe volt a *külföldi működőtőkének*. A nettó külföldi közvetlen tőkebeáramlás 2010-ben a GDP 4, 2015-ben 2,3 százalékát tette ki. A tudás-, kutatás- és technológiaintenzív gazdasági növekedési pályára való átállásban meghatározó a *kutatás, fejlesztés és innováció*. A kutatásfejlesztési kiadások 2010 és 2014 között a GDP 2,2 százalékáról

---

⁵ Részletesebben lásd: *Lee et al. (2012:22)*.

2,5 százalékkára emelkedtek. Az emelkedés ellenére ez az arány még elmarad a műszaki szempontból élenjáró országok 3–4 százalékos értékétől. Jelentősebb viszont a lemaradás output oldalon, így a nemzetközi szabadalmi és védjegybejelentések terén. A csúcstechnológiák feldolgozóipari exportban elfoglalt aránya minimálisan, a 2010. évi 28-ról 2014-ben 25 százalékra csökkent. Gyors ütemű volt a felzárkózás a felsőfokú képzésbe való felvétel terén, a bruttó felvételi ráta a 2010. évi 24-ről 2014-ben 39 százalékra nőtt. Ez még jelentősen elmarad a fejlett országok 70–75 százalék körüli átlagos arányától.

A beruházások forrását a *belföldi megtakarítások* képezik. Ezért korántsem véletlen, hogy a bruttó megtakarítások GDP-hez viszonyított aránya a beruházási hányaddal azonos irányba mozdult el, a 2010. évi 52-ről 2015-ben 48 százalékra mérséklődött, előzetes adatok alapján 2016-ban 46 százalékot tett ki. Ez még mindig kiemelkedő érték nemzetközi összehasonlításban: a világátlag 2015-ben 26 százalék, az USA-ban az értékcsökkenés nélküli nettó megtakarítási ráta a 20. század utolsó három évtizedének átlagában 6 százalék körül volt. A megtakarítási hányadnak a beruházási hányad feletti része részben az államháztartás hiányát finanszírozta, részben a folyó fizetési mérleg többletében csapódott ki, azaz nem a hazai gazdaságban, hanem külföldön került befektetésre. Más szavakkal és kicsit leegyszerűsítve: más országok túlzott magán- és közösségi fogyasztását a kínai háztartások megtakarításai fedezték. A folyó fizetési mérleg tartós többlete a devizatartalékok felduzzadásához vezetett, a világon a legtöbb devizatartalékkal Kína rendelkezik.

A magas megtakarítási hányad kialakulásában kétségtelenül jelentős szerepet játszott a lakosság mentalitása, a *takarékosság mint értékrend* elterjedtsége. Az óvatossági motívumnál nagyobb kényszerítő erő azonban az, hogy Kínában nem jött létre a nyugat-európai értelemben vett jóléti állam. Ez azt jelenti, hogy nincs minden állampolgárra kiterjedő társadalombiztosítás, beleértve a nyugdíjat, valamint az egészségügyi és a munkanélküli ellátást. Nyugdíjhoz jellemzően tőkefedezeti magán-nyugdíjpénztárakon keresztül lehet jutni. Csak a háziorvosi ellátás ingyenes, az ezen felüli egészségügyi szolgáltatásokért fizetni kell.⁶ A kötelező alapfokú oktatás térítésmentes, a magasabb szintű viszont már fizetős (*Bokros 2015*). Az utóbbi években a társadalombiztosítási helyzet az állami vállalatok privatizációjának előrehaladása és az állami tulajdonban maradtak átalakítása nyomán is megváltozott. Korábban ugyanis az állami vállalatok társadalombiztosítási funkciót (egészségi és nyugdíjellátás) is betöltöttek, ami a privatizált vállalatoknál eltűnt, a racionalizált állami cégeknél pedig háttérbe szorult. A társadalombiztosítási rendszer gyengesége mellett a kedvezőtlen demográfiai trendeknek: a lakosság szám csökkenésének és a lakosság elöregedésének is jelentős szerepe van a magas megtakarítási hányadban, és fékezi annak mérséklődését.

⁶ A magán egészségügyi kiadások GDP-hez viszonyított aránya 2010 és 2014 között 2,2-ről 2,5 százalékra, az államiaké 2,7-ről 3,1 százalékra nőtt.

A háztartások fogyasztásának a GDP-ben elfoglalt részesedése a 2010. évi 35-ről 2013-ban minimálisan, mindössze 36 százalékra nőtt, messze nem tartva lépést a szolgáltató szféra előretörésével. A kínai fogyasztási hányad az USA-ban kialakult szint felét tette ki. Erre az egyik lehetséges magyarázatot Arthur Lewis elmélete adja (Lewis 1955). Eszerint a gazdasági fejlettség alacsony szintjén párhuzamosan létezik egymás mellett egy szűk modern szektor és a kiterjedt tradicionális szektor. Az utóbbiban jelentős a munkaerő túlkínálata. Mivel pótlólagos munkaerő bevonása a gazdaságba nem ütközik korlátokba, ezért az ipari és építőipari beruházásokban nem érvényesül a csökkenő hozadék. Ugyanakkor a hatalmas munkaerőtöbblet a bérek emelkedésének ütemét alacsonyan tartja akkor is, amikor a gazdaság maga dinamikusan bővül. Paul Krugman (2013) szerint a munkaerőtöbblet eltűnésével a kínai gazdaság elérte az ún. Lewis-pontot. Ez azt jelenti, hogy a bérek emelkedésével a foglalkoztatottak elkezdik élvezni a gazdasági növekedés gyümölcseit, miközben a kínai gazdaság kiegyensúlyozásra szorul, azaz a csökkenő hozadék megjelenése miatt a gazdasági növekedés forrásai között a beruházások helyébe a háztartások fogyasztásának kellene lépnie. Nemzetközi tapasztalatok alapján a fogyasztás bővülésén alapuló gazdasági növekedési pálya alacsonyabb GDP-dinamikát tesz lehetővé, mint az, amelyik a beruházások expanziójára támaszkodik. Ez utóbbi esetben ugyanis számolni lehet többek között a beruházási multiplikátor növekedést támogató hatásával is.

Egyéb feltételek változatlansága esetén, nemzetgazdasági szinten fogyasztásnövelő hatása lehet a *foglalkoztatás növelésének*. Ami a munkaerőkínálatot illeti, kissé távolabból indítva, a kínai lakosság számának emelkedése az elmúlt 10-15 évben lelassult, a népességszám 2010-ben 1,34 milliárd fő, 2014-ben 1,38 milliárd fő volt (1979-ben még mindössze 964 millió főt tett ki). A demográfiai előrejelzések szerint a népességszám 2030 körül 1,45 milliárd fővel éri el a csúcspontot, majd stagnálás várható. A munkaképes lakosság (16-59 éves korosztály) teljes népességen belüli aránya 2012-ben kezdett csökkenni, a 2015. évi 66-ról 2030-ban 57 százalékra esik vissza, ami a nyugdíjkorhatár emelését teheti szükségessé. Mindez az adott keretfeltételek között a rendszerben meglévő tartalékok kezdődő kimerülésére utal. Következésképpen a népesség növekedése a közeljövőben mérsékelten, később egyáltalán nem fog hozzájárulni a munkaerőpotenciál bővüléséhez. Javulást minőségi és mennyiségi értelemben egyaránt a vidéki, zömmel mezőgazdasági munkaerő városokba történő áramlásától indokolt várni. A városokban az ipar, illetve a szolgáltató szektor munkahelyein hatékonyabban lehet a munkaerőt foglalkoztatni, mint vidéken, ahol a mezőgazdaságban rendszerint a látens munkanélküliség is jelentős. Az ezzel kapcsolatos lehetőségekre utal, hogy bár az urbanizáltsági fok (a városi lakosság összlakossághoz viszonyított aránya) 2010 és 2015 között 49-ről 56 százalékra nőtt, és bár sok kínai nagyvárosban kezd elviselhetetlenné válni a zsúfoltság, ez utóbbi arány még elmarad a fejlődő országok 60 százalék körüli átlagos értékétől. Ugyanakkor a foglalkoztatás bővítésének a lehetőségeit keresleti oldalról

korlátozhatja a terjedő robotizáció és racionalizálás az iparban. (A világon működő robotok fele Kínában található.)

A vázolt demográfiai és munkaerőpiaci trendek valamelyest enyhítettek a gazdasági növekedési kényszereken is. Korábban ugyanis a kínai vezetés egyik posztulátuma volt: a GDP minimum évi 6 százalékos bővülése szükséges ahhoz, hogy a gazdaság fel tudja szívni a piacon megjelenő új munkaerőt, azaz ne nőjön a munkanélküliség. Ez az érv a romló demográfiai trendek miatt kezd irrelevánssá válni. Az alacsony munkanélküliségi rátát (a hivatalos adat 4,1 százalék volt 2010 és 2016 között) a mindenkori kínai vezetés a társadalmi stabilitás egyik leglényegesebb elemének tartja, adott esetben sok más gazdaságpolitikai célt is alárendel neki.

A munkaerőkínálat relatív és abszolút értelemben vett szűkülése szükségképpen a munkabérek emelkedéséhez vezetett, ami elvileg megágyazhat a magánfogyasztás növekedésének is. Kínában nincs általános minimálbér, azt tartományokon belül is különböző szinteken határozzák meg. A sanghaji havi minimálbér a 2006. évi 690-ről 2010-ben 1 120, 2015-ben 2 020 jüanra nőtt, ami 2006-hoz képest háromszoros, 2010-hez viszonyítva 80 százalékos emelkedés, reálértékben jóval nagyobb, mint a termelékenységé. Megalapozottan feltételezhető, hogy a minimálbér-emelés hatására magasabb kategóriákban is nőttek a bérek.⁷ A fentiekkel összhangban van, hogy a nemzetgazdaság szintjén 2010 és 2015 között összesen 73 százalékos bérnövekedés ment végbe. Az átlag mögött jelentős földrajzi különbségek húzódtak meg. Az ország fejlettebb régióiban, illetve nagyvárosaiban (Sanghaj stb.) a bérek jóval magasabbak az országos átlagnál.

Mindez nemzetközi összehasonlításban is éreztette hatását, azaz *Kína nemzetközi bérelőnyeinek a lemorzsolódásához* vezetett.⁸ Nemzetközi összehasonlítást lehetővé tevő konzisztens statisztikák hiányában csak érzékeltetni lehet ezt a trendet. Korlátozott nemzetközi összehasonlítás a minimálbérekre áll rendelkezésre.⁹ Ennek alapján a 2016. november 12-től érvényes 1 927 dolláros éves kínai minimálbérnél kisebb volt a pakisztáni (1 518 dollár), a mexikói (1 438 dollár), a vietnámi (1 327 dollár), a Fülöp-szigeti (1 240 dollár), az indonéz (986 dollár), az indiai (778 dollár) és a bangladesi (231 dollár).

⁷ Kínában a minimálbért az átlagbér 30 százaléka körül állapítják meg annak ellenére, hogy az országos iránymutatások szerint ennek az aránynak 40 és 60 százalék között kellene lennie. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet ajánlott referenciaértéke az átlagbér 40 százaléka (Wong 2016).

⁸ A munkabér helyett a bérekhez kapcsolódó adókat és járulékokat is tartalmazó munkaerőköltség nemzetközi összehasonlításában lehet pontosabb következtetéseket levonni az egyes országok versenyelőnyeiről vagy versenyhátrányairól.

⁹ Minimum wages. <http://www.wageindicator.org/main/salary/minimum-wage> Letöltés ideje: 2016. november 22. Az egyes országok összehasonlíthatósága több szempontból is korlátozott. Egyrészt nem minden országban van minimálbér, így azok az országok, ahol nincs, kimaradtak az összehasonlításból. Másrészt az összehasonlításban szereplő minimálbérek nem feltétlenül ugyanarra az időszakra vonatkoznak. Végül a minimálbér dollárra való átszámítása is tartalmazhat torzítást az alkalmazott árfolyamok miatt. Mindez azonban nagy valószínűséggel nem érinti lényegesen a sorrendet.

Bár a munkabérek nagysága önmagában nem, hanem csak a termelékenység figyelembe vételével fejezi ki a versenyképességet, a fenti országok és Kína közötti viszonylag csekély termelékenységi különbségek esetén megalapozottan feltételezhető, hogy az olcsó munkaerő mint versenyelőny egy sor fejlődő országgal szemben eltűnt (másokkal szemben eltűnőben van) az alacsony hozzáadott értéket előállító iparágakban és tevékenységi területeken. A jelek szerint az utóbbi években Kína komparatív előnye nem annyira az olcsó munkaerő volt, mint inkább a relatív tökébség.

A világgazdasági fejlődés újabb irányzatai is számottevő korlátokat szabnak az extenzív gazdasági növekedési pálya folytatása előtt. Az IMF adatai szerint a világ összevont GDP-jének 1998 és 2007 közötti 4,2 százalékos éves átlagos növekedési üteme 2008 és 2017 között 3,2 százalékra, a világkereskedelem dinamikája 6,8-ról 2,9 százalékra lassul (*IMF 2016b:228 és 242*). A külső kereslet bővülésének fékeződése nyomán 2008-tól lanyhult a kínai áru- és szolgáltatásexport dinamikája, ettől kezdve gyengült a gazdaság exportvezérelt jellege. Nem csekély mértékben magyarázható ezzel a külső tényezővel is a kínai áru- és szolgáltatásexport növekedési ütemének a kiugró 2014. évi 27-ről 2016-ban 2 százalékra történő visszaesése. A gazdasági növekedés ütemének alakulása szempontjából egyébként nem maga az export, hanem a *nettó export*, azaz az áruk és szolgáltatások exportjának és importjának különbsége számít. A nettó export növelése szintén külső korlátokba ütközik. A legutóbbi pénzügyi és gazdasági válságból való kilábalást, a külső sebezhetőséget ugyanis a világ országainak a többsége szintén a külkereskedelmi mérlegtöbblet növelésétől várta, és szufficit elérésére törekedett.

A részletek ismertetése nélkül megemlíthető *a környezeti terhelés*, mint a gazdasági növekedést fékező tényező, amely belső korlát abból a szempontból, hogy a környezetszennyezés csökkentésének növekvő költségei a GDP növekményének mind nagyobb hányadát viszik el, külső korlát abban a tekintetben, hogy a korábbi növekedési pálya fennmaradása esetén Kína nem tudná teljesíteni a káros anyagok kibocsátásának korlátozására 2014-ben vállalt kötelezettségeit. Belső korlát továbbá a *jövedelemegyenlőtlenségek* fokozódása és a mind kiterjedtebb korrupció.

A bemutatott kínai növekedési pályaváltás a gazdasági növekedés tradicionális tényezői és hajtóerői fokozódó kimerülésének hatására, esetenként a gyengébb ellenállást követve ment végbe, amit azonban nagymértékben befolyásolt a gazdasági kormányzás. A következő rész a gazdaságpolitika, azon belül a gazdasági reformok növekedési pályaváltásra gyakorolt befolyását elemzi.

4. Növekedési pályaváltás és gazdasági kormányzás

A növekedési pályaváltás alapjait más megnevezéssel ugyan, de a 2011 és 2015 közötti időszakra szóló *12. ötéves terv* fektette le. A problémával a 2012. évi 18. pártkongresszus is foglalkozott, illetve egyes aspektusait már korábban napirendre tűzték. A 12. ötéves terv célkitűzései és számszerű előirányzatai arra utalnak, hogy a kínai vezetés számolt az extenzív gazdasági növekedés hajtóerőinek a kifulladásával, illetve egy másik, kiegyensúlyozottabb növekedési pályára való áttállással (*SCPRC 2011*). Az éves átlagban 7 százalékosra előirányzott GDP-dinamika azt jelezte, hogy a kínai vezetés tudomásul vette a gazdasági növekedés lassulását, a korábbi növekedési pálya forrásainak és hajtóerőinek kezdődő kimerülését, és a jelek szerint kellő időben reagált a gazdaságot ért belső és külső kihívásokra. A lassúbb gazdasági növekedési ütemet kínai terminológiában az „új normális” jelzővel látták el. A fenntartható növekedést többek között a kutatás-fejlesztési ráfordítások növelésével,¹⁰ a nemzetközi értékláncban történő feljebb lépést lehetővé tevő ágazatok és tevékenységi területek fejlesztésének a preferálásával és a felsőoktatás további kiterjesztésével kívánták elérni.¹¹

A célkitűzések között több olyan van, amelynek megvalósulása nemcsak a növekedési pályaváltást mozdítja elő, hanem a társadalmi stabilitást is szolgálja. Ezek közül megemlíthető az öt év alatt több mint 45 millió munkahely létrehozása a városi régiókban (nyilvánvalóan elsősorban a szolgáltató szektor bővítése révén), az urbanizációs ráta emelése, a regisztrált városi munkanélküliségi ráta 5 százalék alatt történő stabilizálása, a városi alapnyugdíjrendszerben résztvevők számának 257-ről 357 millió főre történő növelése, az árstabilitás (4 százalék alatti inflációs ráta) megőrzése, a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklése és az átlagos várható élettartam egy évvel történő kiterjesztése. Ezen túlmenően a fejlesztési súlyképzés és a globális értékláncban való feljebb lépés jegyében a terv a következő hét kiemelt terület fejlesztését irányozta elő: új (alternatív) energia, energiakonzerválás és környezetvédelem, biotechnológia (gyógyszer és orvosi műszer), új anyagok, új információs technológiák, felső kategóriájú, márkás termékek előállítás, tiszta energiát felhasználó járművek előállítása.

A növekedési pályaváltás elméleti és gazdaságpolitikai megalapozásához nagymértékben hozzájárult a Világbank és a Kínai Népköztársaság Államtanácsa Fejlesztési Kutatási Bizottság által készített *Kína 2030 (Modern, harmonikus és kreatív társadalom építése)* című terjedelmes tanulmány (*World Bank 2013*). Az anyag, amely hivatkozik és támaszkodik a 12. ötéves tervre mint kiindulópontokra, arra a kérdésre keresi a választ, hogy egyrészt a gazdasági növekedési ütem lassulása ellenére Kína

¹⁰ Input oldalon a GDP 2,2 százalékára kívánják emelni a kutatás-fejlesztési kiadásokat, output oldalon a cél 10 ezer lakosra 3,3 bejelentett szabadalom.

¹¹ Érdekességként: a kínai egyetemeken 2016-ban 7 millió hallgató végez.

továbbra is a világ egyik leggyorsabban növekvő gazdasága maradhat-e, másrészt fenntartható-e a gazdasági dinamika anélkül, hogy jelentősebb zavarokat idézne elő a világgazdaságban, a természeti környezetben és a hazai társadalom szövedékében. Amíg a 12. ötéves terv a célokra koncentrált, viszonylag kevés figyelmet szentelve a célok eléréséhez szükséges eszközöknek, addig a Kína 2030 tanulmány középpontjában a megvalósítás eszközei és módjai álltak. Ez utóbbi vezetői összefoglalójában több mint 60 ajánlás olvasható, amelyek életbe léptetésétől a tanulmány írói a hosszabb távú célkitűzések elérését várják.

A 2016 és 2020 közötti időszakra vonatkozó 13. ötéves terv¹² részben továbbviszi, részben kiegészíti az előző ötéves terv célkitűzéseit. Módosult a gazdasági növekedési cél, ez a terv ugyanis 6,5 százalékos éves átlagos GDP-dinamikával számol. Ezzel kapcsolatban megemlíthető, hogy korábban kínai viszonyok között a 6 százaléknál alacsonyabb GDP-dinamika már recessziónak számított, valószínűleg ezért is ragaszkodnak ehhez a prognózisértékhez. A globális pénzügyi és gazdasági válság hatására 2008-2009-ben bekövetkezett növekedésslassulás, illetve annak nyomán a munkanélküliség fokozódása drámai erővel hozta felszínre a társadalmi feszültségeket, ami többek között tömegtiltakozásokban jutott kifejezésre. Egyes szakértők szerint a gazdasági lassulás miatt növekvő feszültségekkel és egyre gyakoribb, egyre nagyobb számú és egyre radikálisabb tömegtiltakozásokkal kell számolni a jövőben (Csanádi et al. 2009:819).

A 13. ötéves terv további célja a termelékenység éves átlagban 6,5 százalékos emelése, ami szintén lényeges eleme a növekedési pályaváltásnak. Az előző ötéves tervhez képest új elem, hogy célszámokat határoztak meg az internetsűrűsége, valamint több környezetvédelmi, oktatási és szociális indikátorra (UCBC 2015).

A 13. ötéves terv feldolgozóiparra vonatkozó célkitűzéseit tartalmazza a Made in China 2025 dokumentum¹³, amelyet 2015 júliusában hagytak jóvá. Ez a dokumentum tágabb értelemben egy átfogó, az állam által irányított és állami felügyelet mellett végrehajtott iparkorszerűsödési stratégia, amely a Strategic Emerging Industries című, 2010-ben kidolgozott iparstratégia folytatása. Mindkét anyag bőven épít a témára vonatkozó nemzetközi tapasztalatokra. A 13. kínai ötéves terv kidolgozásához kívánt inputokat adni az OECD két tanulmánya (OECD 2015a; OECD 2015b).¹⁴ Az első középpontjában a gazdaságpolitika, a másodikban az inkluzív gazdasági növekedés prioritásai álltak. Az előbbi 19, az utóbbi 21 ajánlást tartalmaz.

¹² A terv angol fordítását nem találtam az interneten. Kínai forrásból az egyik legbővebb ismertetést a következő forrás tartalmazza: *National People's Congress of China (2016)*.

¹³ *China State Council (2015)* – Az anyagot a német Industry 4.0 terv inspirálta, amelyet először 2011-ben vitattak meg és 2013-ban fogadtak el. A német koncepció középpontjában az intelligens feldolgozóipar fejlesztése áll az információs technológiák termelésben való felhasználása révén. Ez elősegíti a kis és közepes méretű vállalatok hatékonyabb bekapcsolódását a globális termelési és innovációs hálózatokba.

¹⁴ Az ország világgazdasági súlya, fejlődési trendjeinek a globális folyamatokra gyakorolt hatásai miatt a nemzetközi szervezetek folyamatosan figyelemmel kísérik Kína gazdasági fejlődését, és különféle ajánlásokkal kívánják orientálni gazdaságpolitikáját.

A kínai ötéves tervek és az iparkorszerűsítési stratégiák nem feleltethetők meg a naturális tervszámokat tartalmazó korábbi szovjet típusú „klasszikus” tervutasításos szocialista ötéves terveknek, hanem államilag irányított és végrehajtott stratégiai tervek. A korábbiakhoz hasonlóan ezek is felülről lefelé építkeznek, nem pedig alulról felfelé. Az ország méretei, a fejlődéstörténeti örökség, a kialakult intézményrendszeri sajátosságok és a gazdaságpolitika előtti kihívások fényében ez összességében indokolható, bár a jelek szerint még mindig túl sok a szocialista tervgazdálkodásra jellemző számszerűsített célkitűzés. A túldimenzionált célrendszerrel nem arányos a megvalósításhoz szükséges eszközrendszer kidolgozottsága. Ez a gazdaságpolitika alkalmas lehet sok makrogazdasági kihívás megválaszolására, adott esetben az új kutatási eredmények elérését célzó invenciók ösztönzésére, amelyek többek között szabadalmakban, szabadalmi bejelentésekben testesülnek meg, de nem elégséges a piaci mechanizmusokon alapuló innovációk ösztönzésére és a gazdaságban történő elterjesztésükre (diffúzió). Az ipari stratégiák gyengesége, hogy hiányoznak az ipar, azon belül a feldolgozóipar áramvonalasítására, a felesleges termelési, azon belül exportkapacitások leépítésére vonatkozó konzisztens elképzelések, valamint viszonylag csekély hangsúlyt kap a kis és közepes méretű cégeket célba vevő vállalkozásfejlesztés.

A tervek a gazdasági növekedést hangsúlyozzák, nem vagy csekély figyelmet fordítanak a pénzügyi egyensúlyra. A két cél érvényesítése között konfliktus van, a gazdasági növekedés könnyen vezet a pénzügyi egyensúly megbomlásához, illetve a pénzügyi egyensúly helyreállítása visszafoghatja a gazdasági növekedést. Elképzelhető persze, hogy a tervek nem explicit, hanem implicit módon tartalmazzák: a gazdasági növekedés a pénzügyi egyensúly fennmaradása mellett megy végbe. A tervek különféle célokat kitűző politikákat foglalnak magukba, miközben elhanyagolják a funkcionális együttműködések az egyes területek, illetve intézmények között.

Ennek ellenére vagy emellett a kínai vezetés a szélesebb piaci reformok végrehajtásáról sem mondott le. A Világbank 2015. évi értékelése 2014-2015-ben 27 reformintézkedést azonosított (*World Bank 2015:20*). Egy megközelítés a kínai gazdasági kormányzás sikerességének egyik okaként a *tekintélyelvű adaptációt* (authoritarian adaptation), azaz a szakpolitikák reformját jelölte meg, amely helyettesítette a fundamentális intézményi változtatásokat (*Youwei 2015:2*). E felfogás szerint a szakpolitikák reformja elérte a lehetőségei határait, mert a jelenlegi keretek között nincs további tere a tekintélyelvű adaptációnak. A továbbiakból kitűnik, hogy ez nincs feltétlenül így.

A nemzetközi szervezetek Kína iránti érdeklődése érthető, nagyságrendi okok miatt az ország gazdasági fejlődési irányzatai kiemelkedő mértékben érintik a világgazdaság fejlődését. A világ többi részének elemi érdeke a kínai növekedési pályaváltás minél zökkenőmentesebb végbemenetele. Az általuk készített tanulmányok közös vonása a problémák gazdasági szempontból történő, technokrata jellegű megközelí-

tése, ami a fejlett piacgazdaságokban domináns mainstream közgazdaságtan elméleteire, elveire és következtetéseire támaszkodik. A javaslataik társadalmi és politikai vonatkozásaival, következményeivel, a megvalósítás korlátaival vagy egyáltalán nem foglalkoznak, vagy nem kellő súllyal, csak mintegy utalásszerűen teszik ezt.

A nemzetközi szervezetek ajánlásai nem veszik kellőképpen figyelembe a gazdaságpolitika korlátait, azaz azt a körülményt, hogy a gazdaság egyes szegmentumait az állam nem képes befolyásolni, másokra közvetlenül, a legtöbb területre azonban csak közvetve tud hatni. Az ajánlásokat ugyan különböző szempontok alapján strukturálják – például változó gazdaságpolitikák egy változó világban, jobb keretfeltételek kialakítása az erősebb és jobban funkcionáló piacon alapuló gazdaság számára, az állam átalakítása a változó gazdasági modell megreformálására (*OECD 2015b:7*) –, de koncepcionálisan nem, vagy nem mindig válnak el egymástól a rendszer egyes jellemzőinek átalakítását célzó intézkedések, más szavakkal a szabály és mérték (mennyiségi és arányossági) kiigazítása és a meglévő rendszer logikája egyes elemeinek, a struktúra jellegének a lényegi, minőségi felülvizsgálata.¹⁵ Némi mélységül szolgál, hogy a gyakorlatban nem mindig lehet egyértelműen elkülöníteni a kettőt. Végül azt a dilemmát sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a reformok rövid távon gyakran gazdasági visszaeséssel vagy legalábbis a gazdasági növekedés ütemének a mérséklődésével járnak, azaz súlyosbíthatják a közepes fejlettség csapdáját. Ezzel is összefügg az a körülmény, hogy a nemzetközi szervezetekhez nem tartozó elemzők vetik fel: elkerülheti-e Kína a közepes fejlettség csapdáját? A továbbiakban néhány, a kínai gazdaság előtti lényeges kihívást tekintünk át, és az azokra adandó gazdaságpolitikai válaszokat elemzünk, korántsem a teljesség igényével.

A társadalom előregedésének lassítása vagy megállítása érdekében a kínai vezetés lazított az 1979-ben bevezetett egy gyermekes családmóddellen. Ez az intézkedés ugyanakkor hosszabb távon a munkaerőkínálatot is növeli, ráadásul olyan időszakban, amikor a kínai GDP a korábbi évekhez képest lassabban bővül. Az urbanizáció előmozdításához elengedhetetlen az ún. *hukou regisztrációs rendszer*¹⁶ további enyhítése, radikálisabb megfogalmazásban eltörlése, ami lényegi reformintézkedés lenne, és 270 millió ember (ún. vándormunkás) helyzetét javítaná. A rendszer azáltal akadályozza a munkaerőnek a falvakból a városokba történő áramlását, hogy az érintettek nem férhetnek hozzá közzolgáltatásokhoz a városokban, gyermekeik pedig csak a faluban járhatnak ingyenesen iskolába, és ott jogosultak orvosi alapellátásra. A tervek szerint 2020-ig az ún. vándormunkások 45 százalékának a státusza javulna a hukou-rendszer lazítása nyomán. Ez a vállalkozási és a tágan értelmezett innovációs tevékenységet is előnyösen befolyásolná. Alapja az a tapasztalati tény, hogy az 1980-as években a legtöbb innovatív piaci kísérletet nem a tengerparti városokban, hanem vidéken kezdeményezték. A hukou-rendszer fokozatos leépítésével

---

¹⁵ Bokros Lajos az előbbieket parametrikus reformoknak, az utóbbiakat paradigmatis reformoknak nevezi.

¹⁶ Részletesebben lásd például: Székely-Doby (2014) és Jordán (1998).

nagyszámú vállalkozásra, vállalkozásindításra és tágan értelmezett innovációra fogékony ember áramlana a mezőgazdaságból a kevésbé zsúfolt, kínai mércével közepes vagy kisebb méretű városokba, ahol az egzisztencia megteremtése könnyebb, mint a nagyvárosokban, például Pekingben vagy Sanghajban (*Ma 2016*). Analógiaként Dél-Korea példájára is lehet hivatkozni, ahol az 1960-as években végrehajtott agrárreformtól hasonló kedvező hatásokat vártak. A rendszer reformját az is szükségessé teszi, hogy a bizonytalan státuszú érintettjei (akiket belső migránsoknak is neveznek) részben a rendszer sajátosságaiból adódóan, részben a közöttük fellépő átmeneti vagy tartós munkanélküliség miatt permanens társadalmi feszültségek forrásai.

A rendszer átalakítása, a társadalombiztosítási szolgáltatások földrajzi helytől független igénybe vételének lehetővé tétele azonban feltételezi gyökeres szerkezeti reformok végrehajtását, beleértve az állami nyugdíjrendszer, az ingyenes vagy legalábbis az állampolgárokra elviselhető költségeket rozó állami egészségügyi és oktatási rendszer kiterjesztését. Ez ráadásul amellet, hogy erősítené a társadalmi stabilitást, mérsékelné a háztartások megtakarítási kényszerét, ezáltal közvetve ösztönözné a magánfogyasztást (amit a munkabérek emelkedése is támogat), tágabb értelemben a növekedési pályaváltást.

A megtakarítások mérséklődésének van egy *külső, a kínai gazdaságpolitikától független korlátja* is, jelesen a világ egyes régiói, illetve országai folyó fizetési mérlegegyenlegeiben fennálló különbségek, azaz az, hogy egyes régiók vagy országok folyó fizetési mérlege számottevő többletet, másoké hiányt mutat. A kínai szufficit, amely a belföldi megtakarítások külföldi felhasználását jelenti, negatív belgazdasági következmények (például recesszió) nélkül akkor mérsékelhető, ha a világ többi része viszont csökkenti a hiányát. Az utóbbi években enyhültek ugyan a globális egyensúlyhiányok, de nem annyira, hogy számottevő mértékben mérséklődhessen a kínai folyó fizetési mérleg többlete, ezen keresztül pedig a megtakarítási ráta.

Kérdés, hogy a fogyasztással kapcsolatos társadalmi normák milyen gyorsan változnak Kínában, ezt milyen mértékben képes befolyásolni az állam, és ez az átmenet végbemehet-e jelentősebb gazdasági visszaesés nélkül. Az utóbbi években emelkedett a háztartások adósságának részesedése a GDP-ben. Ha az adósság növekményének egy része fogyasztási hitelre jutott, akkor ez azt jelzi, hogy a háztartások részben hitelből fedezték fogyasztásukat vagy azok növekményét.

A munkaerőnek a mezőgazdaságból a városokba, illetve a szolgáltató szektorba történő áramlását ösztönözné az agrártermékekből való önellátás koncepciójának a feladása jegyében a mezőgazdasági szubvenciók leépítése, illetve az agrártermékek árának a *liberalizálása*, esetleg kiegészítve az import előtti akadályok mérséklésével.

Ezzel párhuzamosan az ipar áramvonalasítása nyomán is nagyszámú munkaerő válik feleslegessé, akiknek foglalkoztatásáról szintén gondoskodni kell.¹⁷

A felesleges építőipari, illetve ipari, azon belül elsősorban építőanyagipari, valamint exportkapacitások leépítését a kínai gazdaságpolitika *külgazdaságpolitikai eszközökkel* is késlelteti és lassítja. Az egy övezet, egy út nemzetközi infrastrukturális fejlesztési program (one belt, one road) nemcsak a kínai áruk (döntően feldolgozóipari termékek) nemzetközi piacokra történő eljuttatásának költségeit csökkenti és ezzel azok nemzetközi versenyképességét javítja, hanem a felesleges kapacitásokkal rendelkező építő- és építőanyag-iparnak is megrendelést biztosít, illetve a hagyományos könnyűipari exportágazatok termékeinek a külső piaci értékesítési feltételeit is javítja. Nem ismertek azok a költségszámítások, amelyekben a projekt alapul. Vélelmezhető, hogy az externáliákat is figyelembe véve a külső terjeszkedés a kapacitásleépítésnél kevésbé költséges és nem jár társadalmi feszültségekkel, mint például a munkaerő-elbocsátás. A felesleges építőipari és ipari kapacitások hasznosításának, illetve a feldolgozott termékek értékesítésének szolgálatába állították a kínai külgazdasági politika több elemét. Ezek között említhető a hivatalos külföldi hitelezési politika, amely a korábbi politikai preferenciákkal szemben mindinkább racionális gazdasági prioritásokat tükröz. Az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank megalapítása révén lehetővé válik külső források bevonása a kínai vállalatok részvételével megvalósuló nemzetközi infrastrukturális projektek finanszírozásához.

Az urbanizáció előrehaladása azt is jelenti, hogy évente mintegy 20 millió ember számára kell megteremteni a városi lakhatási és közlekedési infrastruktúrát, ami fékezheti a dinamikus növekedés időszakában felduzzadt építőipar áramvonalasítását, illetve szükségessé teszi az ágazat termelési szerkezetének az átalakítását is, nagyobb súlyt helyezve a lakásépítésre. Az urbanizáció terén történő előrelépés tehát más területeken idéz elő feszültségeket, fékezi a makrogazdasági szerkezet átalakítását. Az sem egyértelmű, hogy lehet-e egyáltalán foglalkoztatni, ha igen, akkor milyen hatékonysággal az urbanizált körzetekbe áramló munkaerőt ott, ahol a növekedési pályaváltáshoz szükség lenne rá. Egyáltalán nem biztos, hogy ez a munkaerő rendelkezik az új környezetben történő foglalkoztatásához szükséges szakképzettséggel.

A növekedési pályaváltást szolgáló szerkezeti reformok (állami nyugdíj- és egészségügyi ellátás, oktatás stb.) forrásigénye ugyanakkor megterheli *az államháztartás kiadási oldalát*. Az újraelosztási hányad nagysága oldaláról (hivatalosan a költségvetési kiadások a GDP 25 százalékára rúgtak 2010-ben és 28 százalékára 2016-ban) elvileg lenne mozgástér, kérdés, hogy a kormány a kiadások további emeléséhez mennyiben képes és hajlandó növelni a bevételeket, illetve mekkora hiányt és államadósság-növekedést tolerál (az előbbi 2016-ban hivatalosan a GDP 3 százalékát

---

¹⁷ Iparági vezetők 1,8 millió fő elbocsátását tervezik az acéliparban és a szénbányászatban (Wong, Chun Han 2016).

tette ki). A kínai államháztartási statisztika eltér a nemzetközi sztenderdektől, különösen a helyi kormányzatoknál van nagyszámú olyan tétel, amelyik nem jelenik meg a költségvetésben. Az IMF szerint a költségvetésen kívüli tételek beszámításával az államháztartási deficit 2009 óta a GDP 10 százalékára, ennek megfelelően az államadósság a GDP 60 százalékára rúg (IMF 2016a:22–23). Ennek fényében a fiskális mozgástér már sokkal szerényebb.

A növekedési pályaváltáshoz szükséges finanszírozási források elvileg a költségvetési kiadások szerkezetének az átalakítása révén is előteremthetők. A költségvetési forrásokért folyó versenyben vélelmezhetően visszafogják az infrastrukturális nagyberuházásokat, ezek egy része a múltban ráadásul presztízs jellegű volt. Nagyszámú infrastrukturális projekt megtérülése egész élettartamára nézve kérdéses. A helyi kormányzatok eladósodásának mérséklése is teremthet némi pótlólagos finanszírozási mozgástérrel.

Ami a költségvetésen kívüli forrásokat illeti, az átgondoltabb infrastrukturális beruházások finanszírozásában nagyobb mértékben kívánnak támaszkodni a magántőkére PPP-konstrukciók (public-private partnership, azaz a köz- és a magánszféra partnersége) formájában. Szó van arról, hogy a társadalombiztosítási alap vásárol önkormányzati kötvényeket. A mintegy 600 milliárd dollárnyi eszközzel rendelkező állami szuverén vagyonalap is számításba jöhet finanszírozási forrásként. A feldolgozóipar áramvonalasításával, illetve műszaki-szerkezeti korszerűsítésével kapcsolatban felvethető a külföldiműködőtőke-bevonásra való még nagyobb mértékű támaszkodás, amiről kevés szó esik a hivatalos dokumentumokban.

A jelenleg a GDP 2 százalékát kitevő *katonai kiadások* növelése, főleg, ha azok nagy része technológia-intenzív fegyverek és egyéb katonai berendezések hazai forrásból történő beszerzésére irányul, fékezheti az ipar, kisebb mértékben az építőipar leépülését, és korszerű fegyverek és fegyverrendszerek kifejlesztése esetén lökést adhat a műszaki fejlesztésnek is. Feltételezhető, hogy a kínai fegyverkezés fokozása mögött a nemzetközi politikai ambíciók mellett ilyen gazdasági megfontolások is meghúzódnak.

A kínai piacgazdaság sajátos modelljében a piaci mechanizmusok nem érvényesülnek maradéktalanul. Ennek egyik megnyilvánulási formája a sok *állami bank* és az *állami vállalatok* nemzetközi összehasonlításban számottevő nemzetgazdasági jelentősége. Az utóbbi három évtizedben a magánszféra térnyerésével, a privatizációval, a csődökkel és az állami vállalatok áramvonalasításával¹⁸ az *állami vállalati szektor* nemzetgazdasági súlya ugyan zsugorodott, így jelenleg az összes kínai vállalatnak csak mindössze 5 százaléka van teljes vagy többségi állami tulajdonban, viszont rájuk jut a városokban foglalkoztatottak 17 százaléka, az ipar árbevételének

¹⁸ Az ún. transzformációs dinamikát részletesen tárgyalja Csanádi et al. (2009).

22 százaléka, az ipar eszközállományának 38 százaléka és a részvénytőke kapitalizációjának¹⁹ kiemelkedő része. Jelentősek a felesleges kapacitások, elsősorban a nehéziparban (szénbányászat, acél- és hajógyártás, nehézgépipar), ahol az állami vállalatok többsége veszteséges.

A hivatalos álláspont szerint az állami vállalatok az utóbbi évtizedekben végrehajtott reformok eredményeként ki vannak téve a belső és a külső versenynek, és piaci alapon működnek. Ezzel szemben független elemzők és a külföldi részesedéssű vállalatok vezetői szerint a kínai állami vállalatok különféle kedvezményekben és privilégiumokban részesülnek (monopolpozíciók, közvetlen szubvenciók, a piaconál kedvezőbb finanszírozás, versenyszabályok alól való felmentés, közbeszerzéseken megrendelések elnyerése, kizárólagos piacra jutás stb.), ami versenyhátrányt okoz a magánvállalatoknak, torzítja a piaci viszonyokat és nem csekély mértékben hátráltatja az innovációt is.

A vállalati szektornak 2011-ben a GDP 97, 2015-ben viszont már 127 százalékára jutó adósságának nagy része az állami vállalatoknál halmozódott fel, ezek tekintélyes hányada nem teljesítő, azaz rossz hitel. Az adósságok felhalmozódásában nem csekély szerepe volt a legutóbbi globális pénzügyi és gazdasági válság hatásainak enyhítését célzó expanzív állami hitelezésnek, ami a válság után is folytatódott. Az állami kimentés lehetősége táplálja a potyautas magatartást és az erkölcsi kockázatot, ami lényeges gátja a növekedési pályaváltásnak.

A radikális reformot, azaz az állami vállalatok működésének piaci alapokra való helyezését rövid távon a tömeges vállalati csődöktől és következményeiktől (termelésesökkenés, elbocsátások) való félelem akadályozza, ezért az nem is várható.²⁰ A jelenlegi állapot konzerválása viszont magában hordja a további eladósodást, ami hosszabb távon fenntarthatatlan. Az állami nagyvállalatok utóbbi időben történt összevonása, amit méretgazdaságossági megtakarítások realizálásával és az állami vállalatcsoportok közötti verseny kiiktatásával indokoltak, inkább rontott, mint javított az állami vállalati szektor helyzetén. További kiterjedt privatizációról elsősorban ideológiai okokból nincs szó, a vegyes tulajdonlás, azaz a kisebbségi magántulajdon nem oldja meg a hatékonysági és egyéb problémákat. A szektort áthatja a korrupció. A reformkezdeményezések rövid időn belül az érintettek ellenállásába ütköznek.

A növekedési pályaváltás egyik legjelentősebb kihívása a *kutatás, fejlesztés és innováció jelentőségének a növelése*, ami elengedhetetlen a globális értékláncban való feljebb lépéshez. A kínai innovációs rendszer térben koncentrált, néhány nagyvárosra összpontosul, ezáltal nagy szakadék van az egyes régiók között. Sajátos ellentmondás, hogy bár a stratégiai tervezés eszközeivel (megfelelő pénzügyi, humán és

---

¹⁹ Kapitalizáció: a részvények száma szorozva az árfolyamukkal.

²⁰ A piaci reformok nyomán az 1990-es évtizedben mintegy 40 millió főt bocsátottak el az állami vállalatoktól (Pelkmans et al. 2016:46).

egyéb erőforrások biztosítása stb.) erőteljesebben lehet befolyásolni a kutatást, azon belül is az új tudományos eredmények elérését célzó invenciókat, a kínai gazdaság mégis a fejlesztésben erősebb. A K+F ráfordítások növelése önmagában nem feltétlenül járul hozzá a GDP növekedéséhez. Sikeres innovációs tevékenységhez olyan gazdasági környezetre van szükség, amelyben a gazdasági szereplők alulról felfelé építkezve, adminisztratív kötöttségektől függetlenül, rugalmasan, egymással szabadon kommunikálva, ötleteiket kicserélve és továbbfejlesztve működhetnek és vállalhatnak kockázatokat. Ehhez elengedhetetlen a szellemi tulajdon védelme a versenytársaktól, ami a kutatás-fejlesztési költségek megtérülésének lényeges feltétele, és aminek intézményesítése és kikényszerítése Kínában sok kívánnivalót hagy még maga után. További gátló tényező a túlzott biztonságra való törekvés, ami miatt korlátozzák a szervezeteken kívüli kommunikációt (*Pencea – Bâlgâr 2016:45–46*).

Jelentősebb tartalékok lehetnek még a szintén alulról felfelé építkező, a kutatás-fejlesztés-innovációnál tágabb terület, a *vállalkozásfejlesztés* terén. Visszalépésnek tekinthető, hogy a Világbank adatbázisa alapján a vállalkozásindítás időigénye a 2010. évi 20,9 napról 2013-ban 34,1 napra nőtt, 2016-ban 28,9 napot tett ki, ami a fejlett országokra jellemző értékekhez képest rendkívül magas.

A növekedési pályaváltást a nagyarányú *eladósodás* is nehezíti, aminek eredete a 2008. évi recessziót ellensúlyozó fiskális és hitelexpanzióra vezethető vissza. Kína teljes adósságállománya (vállalati szféra, háztartások, állam) 2007 óta megnégyszereződött, jelenleg a GDP 280 százalékára becsülhető, meghaladja Németország és az USA megfelelő értékét. Ez fenntarthatatlan, de nem látni, hogyan lehetne mérsékelni súlyos negatív mellékhatások nélkül. A problémát súlyosbítja az ún. *árnyékbankrendszer*. Ez olyan nem banki pénzügyi közvetítőkből áll, amelyek közvetlenül értékesítenek pénzügyi termékeket a piaci szereplőknek. A felügyeleti hatóságok jogköre nem terjed ki rájuk, sok kockázatos termékkel rendelkeznek, miközben mind nagyobb mértékű a hivatalos bankrendszerrel való összefonódásuk. Becsült terjedelme a kínai GDP mintegy 80 százalékára rúg, jelentősen megnövelve a hitelpiaci buborékot, ami rövid távon a kínai gazdaság talán leglényegesebb kockázati tényezője (*Moodys 2016*).

Az 1978 utáni évtizedekben a reálszféra rendkívül dinamikus növekedésével nem tartott lépést a *pénzügyi szféra* szélességben és mélységben történő fejlődése, a pénzügyi közvetítő rendszer még mindig a beruházásorientált növekedési modell követelményeit tükrözi. Pénzügyi megtakarításukat a háztartások sokáig igen alacsony hozamú pénzügyi eszközökbe fektethették. Hosszú időn keresztül gyakorlatilag a bankbetét volt az egyetlen befektetési lehetőség és forma. A kamatlábat mesterségesen, adminisztratív eszközökkel alacsony szinten tartották, ami nem csekély mértékben szolgálta a gazdaság és a társadalom erőforrásainak a beruházások javára történő átcsoportosítását.

A reálgazdasági szféra és a háztartások igényeihez képest jelenleg is alulfejlett a kínai pénzügyi közvetítő rendszer. Szofisztikáltabb belföldi befektetési lehetőségek (például a központi kormány által kibocsátott állampapírok piaca alig nagyobb a britnél, miközben a két ország gazdasági dimenziói nagyságrendekkel különböznek egymástól) és külföldi pénzügyi eszközök vásárlási lehetőségének hiányában vagy szűkössége miatt a háztartások megtakarításainak tetemes hányada kockázatosabb eszközökbe: ingatlanokba és részvényekbe áramlott, aminek hatására mindkét piac túlértékelté vált. Ez kevésbé érvényes az ingatlanpiacon, mint a részvényt piacon, mert itt a spekulatív kereslet mellett – többek között demográfiai okok miatt – tényleges, azaz fizikai kereslet is van lakások iránt. Az ingatlanpiac makrogazdasági jelentősége az, hogy a hitelek jelentős része mögött ingatlanfedezet van, így számottevőbb szerepet játszik a gazdasági növekedésben. A részvényt piacon, amelynek mérete a svájcinak felel meg, a részvényárfolyamokat (jelentős részben állami vagy állami részesedésű vállalatokról van szó) egyértelműen a spekuláció nyomta fel. Sok nyugati szakértő aggodalmaitól eltérően a nemzetközi összehasonlításban alacsony kapitalizáció miatt (ami a GDP egyharmadára rúg a fejlett piacgazdaságok 100 százalékos körüli értékével szemben) a részvényt piaci buborék kidurranása valószínűleg nem veszélyezteti a pénzügyi stabilitást és a reálgazdasági szférát. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a 2015 júliusában és augusztusában kidurranó részvényt piaci buborék hatásait (a lehetséges negatív politikai következményektől tartva) a kínai hatóságok piacokonformnak nem nevezhető, adminisztratív intézkedésekkel (részvény-short megtiltása, nagy volumenű tőzsdei részvényvásárlás részben állami forrásokból az árfolyamzuhanás megakadályozása végett stb.) igyekeztek tompítani.

A kínai kormány az *árfolyamrezsím* segítségével hosszú ideig alulértékelt szinten tartotta a jüan dollárral, illetve egyes időszakokban a valutakosárral szembeni árfolyamát. Bár 2015-ben történtek lépések a kínai árfolyamrezsímben a piaci elemek erősítésére, nem utolsó sorban a Nemzetközi Valutaalap javaslataival, illetve a kínai fizetőeszköz nemzetközi szerepének erősítésével kapcsolatban, az árfolyamrendszer liberalizálása még várat magára. Az új növekedési pályával szembeni követelményekkel a *jüan felértékelődése* lenne összhangban, ami – a hazai pénzügyi közvetítőrendszer reformjával összekötve – az erőforrások hatékonyabb allokációjához is hozzájárulhatna, és ösztönözné a feljebb lépést a technológiai piramison és a globális értékláncokban. Ugyanakkor a jelenlegi körülmények között sok, itt nem részletezhető ok miatt az árfolyamrendszer liberalizálása a jüan gyengüléséhez vezetne, ami egyetlen más országnak sem érdeke és szélsőséges esetben árfolyamháborúhoz vezethetne.

A mértékadó előrejelzések szerint a növekedéslassulás ellenére *Kínának nagy valószínűséggel sikerül elkerülnie a közepes fejlettség csapdáját, mind abszolút, mind relatív értelemben.* Teljes biztonsággal természetesen nem lehet kizárni a recessziót, de ennek valószínűsége jelenleg elhanyagolható, nem számolnak vele a mérvadó

középtávú prognózisok. A fő kockázati tényező inkább az, hogy a növekedésllassulás a várhatónál nagyobb mértékű lesz, nem utolsó sorban a hitelpiaci buborék esetleges kidurranása következtében. A Világbank középtávú prognózisának alapforgatókönyve 2015 és 2020 között éves átlagban 7 százalékos, 2020 és 2025 között 6 százalékos, 2025 és 2030 között 4,9 százalékos kínai GDP-dinamikával számol (*World Bank 2015:22*). Bár nem a legmagasabbak lesznek, ezek az értékek valószínűleg meghaladják a világgazdaság várható növekedési ütemét, azon belül jelentősen magasabbak lesznek a fejlett országokénál. Ebből következően folytatódik Kína felzárkózása a fejlett országok mögé, csak lassabban, mint az 1978 és 2011 közötti időszakban, és az USA utolérése a GDP volumene tekintetében 2030 után lesz reális lehetőség.

Figyelmet érdemel, hogy a *Világbank ún. reformforgatókönyve* az alapforgatókönyvhöz képest az említett periódusokban éves átlagban mindössze 0,1–0,2 százalékponttal magasabb GDP-dinamikát feltételez (*World Bank 2015:22*). Ez hosszabb időtávon természetesen számottevő javulás. A reformok hatása a teljes tényezőtermelékenység éves átlagban 0,3–0,4 százalékpontos növekedési többletében mutatható ki, ami több mint ellensúlyozza a tőke gazdasági növekedéshez való hozzájárulásának a csökkenését. (A munkaerő mint növekedési forrás ugyanaz mindkét forgatókönyvben, azaz a munkaerő növekedését és csökkenését tápláló tényezők összességében kioltják egymás hatását a prognózisidőszakban.) Az előrejelzések alapján tehát a Kínával foglalkozó nyugati szakirodalom által gyakran fetiszizált piaci reformok csekély mértékben járulhatnak hozzá a gazdaság dinamizálásához, jelentőségük inkább abban van, hogy a teljes tényezőtermelékenység javulásán keresztül támogatják a növekedési pályaváltást, egy jobb minőségű, hatékonyabb növekedési útra való átállást.

A kínai növekedési pályaváltás rendkívül bonyolult, ellentmondásos folyamat, amelyet nehéz gazdasági modellekkel számszerűsíteni. Egyrészt az egyes területekre vonatkozó gazdaságpolitikai döntések a legtöbb esetben nem szándékolt mellékhatásként más területekre is hatással vannak. Másrészt a gazdaságpolitikai lépések egymást is befolyásolhatják, szoros korrelációban lehetnek, azaz multikollinearitás áll fenn. Mindennek következtében egyes intézkedések nemcsak erősíthetik, hanem gyengíthetik is a növekedési pályaváltás ütemét. Végül későbbi gazdaságpolitikai döntések, amelyek a jelenben nem ismertek, a növekedési pályaváltásnak nemcsak a sebességét, hanem az irányát is megváltoztathatják. Ezt a problémát a prognózisok úgy kezelik, hogy csak az ismert és azon tervezett intézkedésekkel számolnak, amelyek nagy valószínűséggel megvalósulnak. A műszaki tudományok fogalomrendszerét alkalmazva ez nem-lineáris rendszer, amelynek a jövőbeli viselkedése a közgazdaságtan fogalom- és eszközrendszerével nem, vagy rendkívül nagy bizonytalanságok mellett kvantifikálható. Ez is az egyik oka a jelen elemzés kvalitatív jellegének.

5. Összefoglalás, következtetések

A 2007 utáni négy évben, amely egybeesett a globális pénzügyi és gazdasági válság időszakával, a megváltozott világgazdasági környezet hatására és a gazdasági növekedés tradicionális hajtóerőinek a kimerülése nyomán Kínában a beruházások, az ipari és építőipari termelés és a feldolgozóipari export expanziójára támaszkodó extenzív gazdasági növekedési pálya forrásai és hajtóerői a kimerülés jeleit mutatták. Ezt koncentráltan jelezte a GDP-dinamika lassulása, ami később is trendszerűen folytatódott. A 2010 és 2016 közötti időszakban megindult a belföldi magánfogyasztás és a szolgáltatások bővülésén, a kutatás-fejlesztésen és innováción, a feldolgozóiparon belül a magasabb hozzáadottérték-tartalmú területek fejlesztésén és előretörésén, a globális értékláncban történő feljebb lépésen alapuló *tudás-, kutatás- és technológia-intenzív növekedési pályára való áttérés*. A folyamat az elején tart, befejezése hosszabb időt vesz igénybe, végeredménye nem garantált.

A növekedési pályaváltás részben *spontán módon*, a gazdaság önmozgása révén, esetenként a gyengébb ellenállás felé elmozdulva, *részben gazdaságpolitikai lépések és gazdasági-társadalmi reformintézkedések* hatására lendült mozgásba. A gazdaságpolitika és a gazdasági reformok koncepcionális alapjait a 12. és a 13. kínai ötéves terv és néhány hozzá kapcsolódó stratégiai dokumentum, valamint a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap és az OECD elemzései képezték. Ez utóbbiak összefüggésbe hozhatók a fejlett országokban a kínai növekedési pályaváltás globális következményeivel kapcsolatban jelentkező aggodalmakkal, kockázatokkal és bizonytalanságokkal. A gazdaságpolitikai célrendszer átrendezését, a növekedési pályaváltás követelményeivel összhangban lévő új gazdaságpolitikai célokat döntően a felülről lefelé építkező kínai stratégiai tervdokumentumok tartalmazták, a megvalósításukkal szembeni követelményeket és a megvalósításukra vonatkozó ajánlásokat a nemzetközi szervezetek alulról felfelé is építkező elemzései határozták meg. A növekedési pályaváltás végrehajtására az egyébként a kisszámú sikeres országban összegyűlt tapasztalatok ellenére nem állnak rendelkezésre kész receptek. A kínai gazdaság specifikus vonásai miatt a nemzetközi tapasztalatok hasznosíthatósága korlátozott. A felülről lefelé építkező gazdasági kormányzás magában rejti a túlzott centralizálás kockázatát, mert visszafoghatja a gazdasági szereplők alulról jövő növekedési energiáit és kezdeményezéseit.

A növekedési pályaváltás előmozdítása terén a gazdaságpolitika nagyszámú célkonfliktussal, ellentmondással, valamint belső és külső korlátozó tényezővel kénytelen szembesülni. Sok egymásnak ellentmondó követelménynek kell megfelelnie, illetve közöttük megtalálni valamilyen kielégítő egyensúlyt. Ezek közül a leglényegesebb célkonfliktus a gazdasági racionalitás és a társadalmi-politikai stabilitás közötti választás, azaz az, hogy a két követelmény közül az egyik csak a másik rovására érvényesíthető. Az ipar GDP-hez viszonyított arányának mérséklése és racionalizá-

lása, a termelékenységek javítása, a beruházások visszafogása, a falusi lakosság röghöz kötésének megszüntetése, az agrárárok liberalizálása és az urbanizáció előmozdítása a szolgáltató szektor térnyerése érdekében, a társadalom elöregedésének fékezése, a valószínűsíthető csődök következtében az állami vállalatok működésének piaci alapokra helyezése rövid távon a munkaerőkínálat, illetve a munkanélküliség növekedésével párosul, ami gyengíti a társadalmi és politikai stabilitást. Az ettől való félelem, a vonatkozó kockázatoknak a reformok felpuhítása révén történő mérséklése fékezheti a növekedési pályaváltás ütemét.

A kutatás, fejlesztés és innováció ösztönzésének legfőbb korlátja a felülről lefelé építkező, igen erőteljes közvetlen állami szerepvállaláson alapuló gazdaságpolitika. Vélelmezhetően van tere a decentralizált, alulról felfelé építkező ösztönzőknek, de csak viszonylag szűk tartományban. E nélkül nem valószínű, hogy a gazdaság erőteljesebb liberalizálása széles tartományban serkentené az innovációs tevékenységet. Más a helyzet a *vállalkozásösztönzésben*, ahol az adminisztratív korlátok lebontásával és pozitív ösztönzőkkel is számottevő társadalmi energiák szabadíthatók fel.

A fogyasztás bővülésén alapuló növekedési pályára való áttéréshez elengedhetetlen a *háztartások megtakarításainak* a mérséklése. Ezt szolgálja a nyugat-európaihoz hasonló jóléti állam közpénzből történő kiépítési törekvése (egészségügyi, munkanélküliségi és nyugdíjbiztosítás, térítésmentes oktatás). A magánmegtakarítások visszafogásának viszont egyrészt globális tényezők, a folyó fizetési mérlegegyenlegekben az egyes országok és régiók között kialakult nagyarányú különbségek szabnak korlátokat. Másrészt a háztartások megtakarítási és fogyasztási szokásai is lassan alakulnak át, az állami beavatkozás nem ígér gyors változást a fogyasztás növekedése terén.

A kínai gazdaságpolitika a növekedési pályaváltáshoz kapcsolódó célkonfliktusokat bizonyos súlypont-áthelyezésekkel is igyekezett tompítani. Így a jelek szerint a növekedési pályaváltás szolgálatába állította a külgazdasági politikát, amennyiben az egy övezet, egy út nemzetközi infrastrukturális projekt a célországokban hozzá kapcsolódó beruházásokkal együtt, a hivatalos segélypolitika és a kínai kezdeményezésre és részvétellel alapított új nemzetközi pénzügyi intézmények hosszabb távon is lehetővé teszik a felesleges építőipari és feldolgozóipari exportkapacitások leépítésének elkerülését vagy legalábbis késleltetését. Az ipar tévesztésének lassulásához, adott esetben a műszaki-szerkezeti korszerűsítéshez a hadiipar fejlesztése is hozzájárulhat.

További kihívás a növekedési pályaváltáshoz szükséges *pénzügyi források biztosítása*. Az államháztartás tényleges terjedelmét és egyensúlyát tekintve a mozgástér önmagában véve is meglehetősen korlátozott, nemhogy a feladatokhoz képest. A finanszírozási korlátokon valószínűleg enyhítené a helyi kormányzatok túlzott

hitelfelvételének korlátozása, a PPP-konstrukciók rendszere, az állami vagyonalap forrásai és a külföldi működő tőke nagyobb mértékű bevonása.

Kínában az 1978-ban kezdődött világgazdasági nyitás óta *folyamatos a gazdasági kormányzás reformja*. A permanens reformfolyamat azonban nem volt egyenes vonalú, nem volt mentes kisebb-nagyobb visszarendeződésektől. A gyors és radikális irányváltások helyett a folyamatot a fokozatosság jellemezte. Ez azért kapott viszonylag csekély figyelmet a nemzetközi szakirodalomban, mert a közgazdasági gondolkodás fő sodrába tartozó szakértők csak azokat a gazdaságpolitikai és egyéb intézkedéseket sorolják a reformok kategóriájába, amelyek közelebb viszik Kínát a nyugati típusú modellhez, miközben például a növekedési pályaváltást más jellegű eszközökkel is elő lehet segíteni. Bár kétségtelenül szükség van fundamentális intézményi változtatásokra, nagyszámú jel szerint vannak még tartalékok a szakpolitikák reformja terén is.

A közép- és hosszú távra szóló előrejelzések alapján Kína elkerülheti a közepes fejlettség mind abszolút, mind relatív értelemben vett csapdáját, azaz folytatódhat felzárkózása a fejlett országok mögé, bár lassabban, mint 1978 és 2011 között. A folyamatot nem csekély negatív kockázat és bizonytalanság fogja kísérni. Az új, jobb minőségű növekedési pályára való átállás fő eszköze az ország rendelkezésére álló erőforrások hatékonyabb felhasználása lesz, amit a teljes tényezőtermelékenység javulása fog fémjelezni. Ebben a gazdasági kormányzás eszköztárán belül a többihez képest csekélyebb szerepük lesz a piaci reformoknak, nagyobb szerepük a gazdaságpolitika cél- és eszközrendszere átrendeződésének.

A kínai gazdasági kormányzás előtti leglényegesebb kihívást az jelenti, hogy mivel a gazdasági növekedés a politikai rendszer lényeges legitimáló tényezője, ezért a növekedési pályaváltást a GDP-dinamika minél kisebb visszaesése mellett kell levezényelnie, elkerülendő a társadalmi egyensúlyviszonyok felbomlását. Ez nem csekély mértékben függ a globális környezet alakulásától is. Világgazdasági súlya, a globális gazdasági folyamatokra való befolyása miatt Kína növekedési pályaváltásának viszonylag zökkenőmentes végrehajtása a világ minden világgazdaságra nyitott országa érdeke, a folyamat támogatása – természetesen, ha indokolt, akkor kritikával – globális érdek.

Függelék

1. táblázat							
Adatok a kínai gazdaságról							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
A GDP volumene folyó áron, billió USD	6,06	7,52	8,57	9,63	10,55	11,18	11,39
Lakosság, milliárd fő	1,34	1,35	1,35	1,36	1,37	1,37	1,38
Városi lakosság az összlakosság %-ában	49,2	50,6	51,9	53,2	54,4	55,6	
Az egy főre jutó GDP folyó áron, USD	4 523	5 582	6 329	7 080	7 718	8 140	8 260
Változatlan áras GDP százalékos változása	10,6	9,5	7,9	7,8	7,3	6,9	6,6
A GDP termelésének megoszlása (100%)							
Mezőgazdaság (%)	9,6	9,5	9,5	9,4	9,2	9,0	
Ipar (%)	46,2	46,1	45,0	43,7	42,7	40,5	
Szolgáltatások (%)	44,2	44,3	45,5	46,9	48,1	50,5	
Áru- és szolgáltatásexport a GDP %-ában	26,5	26,4	25,7	24,8	23,9	22,4	
Áru- és szolgáltatásimport a GDP %-ában	22,9	24,4	23,0	22,3	21,2	18,8	
Az áru- és szolgáltatásforgalmi egyenleg a GDP %-ában	3,6	2,0	2,7	2,5	2,7	3,6	
A külkereskedelmi áruforgalmi egyenleg a GDP %-ában		3,0	3,6	3,7	4,1	5,1	5,1
Beruházások a GDP százalékában	47,3	47,2	47,3	47,7	46,2	45,0	43,9
Bruttó megtakarítások a GDP %-ában	51,8	49,8	49,7	48,8	49,3	47,9	46,0
A bruttó megtakarítások és a beruházások különbsége a GDP %-ában	4,5	2,7	2,4	1,1	3,1	3,0	2,3
Az áru- és szolgáltatásexport volumenének %-os változása (évente)	26,6	14,6	5,9	8,8	6,9	1,8	1,9
Csúcstechnológia a feldolgozóipari export %-ában	27,5	25,8	26,3	27,0	25,4		
Az áru- és szolgáltatásimport volumenének %-os változása	19,9	17,7	6,6	10,6	8,7	0,6	3,9
K&F-kiadás a GDP %-ában	1,7	1,8	1,9	2,0	2,0		
Felsőfokú képzési bruttó beiskolázási ráta %	23,9	24,9	27,2	30,2	39,4		
Nominális bérek százalékos változása		16,7	14,0	12,9	10,0	9,9	9,0
Havi minimálbér (jüan)	1 120	1 280	1 450	1 620	1 820	2 020	
A háztartások rendelkezésre álló jövedelme a GDP %-ában		58,3	59,4	60,0	60,7	62,2	63,2
A háztartások megtakarítása a rendelkezésükre álló jövedelem %-ában		41,0	40,8	38,5	37,9	37,4	36,9
A háztartások adóssága a GDP %-ában		27,8	29,6	33,0	35,3	38,4	41,8
A nem pénzügyi vállalkozások belföldi adóssága a GDP %-ában		97,0	104,7	108,9	112,8	120,0	127,4
Vállalkozásindítás időigénye (nap)	20,9	20,9	20,9	18,2	34,4	31,1	28,9
A pénzügyi szféra által nyújtott összes belföldi hitel a GDP %-ában	143,6	142,1	150,8	157,6	169,4	169,6	
Munkanélküliségi ráta %	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1

1. táblázat (folytatás)**Adatok a kínai gazdaságról**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
A fogyasztói árindex %-os változása	3,3	5,4	2,6	2,6	2,0	1,4	2,1
A lakásárak változása százalékban (nominálisan)		5,7	8,7	7,7	1,4	9,1	8,9
Államháztartás a GDP %-ában							
Bevételek	24,6	26,9	27,7	27,7	28,0	28,6	27,7
Kiadások	24,0	27,0	28,4	28,5	28,9	31,3	30,7
Egyenleg	0,6	-0,1	-0,7	-0,8	-0,9	-2,7	-3,0
Bruttó államadósság a GDP %-ában	33,1	33,1	34,0	36,9	39,8	42,9	46,3
Magán-egészségügyi kiadások a GDP %-ában	2,2	2,2	2,3	2,4	2,5		
Állami egészségügyi kiadások a GDP %-ában	2,7	2,8	2,9	3,0	3,1		
Folyó fizetési mérleg milliárd USD	237,8	136,1	215,3	148,2	277,4	330,6	270,8
Folyó fizetési mérleg a GDP %-ában	3,9	1,8	2,5	1,5	2,6	3,0	2,4
Katonai kiadások a GDP %-ában	1,9	1,8	1,9	1,9	1,9	2,0	
Nettó külföldi működőtőke-beáramlás milliárd USD	243,7	280,1	241,2	291,0	268,1	249,9	
Nettó külföldi működőtőke-beáramlás a GDP %-ában	4,0	3,7	2,9	3,1	2,6	2,3	
Nettó hivatalos fejlesztési támogatás és segély milliárd USD	645	-608	-193	-672	-960		
Bruttó hivatalos devizatartalék milliárd USD		3 256	3 388	3 880	3 899	3 406	3 181

Megjegyzés: * A 2016. évi számok az IMF előzetes adatai.

Forrás: Nemzetközi Valutaalap adatbázisa. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/weodata/weoseaser.aspx?c=924&t=1>

Világbank adatbázisa <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=CHN>
<http://www.tradingeconomics.com/china/minimum-wages>

Letöltés ideje: 2016. november 20.

Felhasznált irodalom

- Aiyar, Shekhar – Duval, Romain – Puy, Damien – Wu, Yiqun – Zhang, Longmei (2013): *Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap*. IMF Working Paper, WP/13/71, March, pp. 64, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp1371.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 17.
- Angang, Hu (2015): *Embracing China's „New Normal”. Why the Economy Is Still on Track*. Foreign Affairs, Volume 94, Number 3, May/June:8–12.
- Bokros Lajos (2015): *Kína, a huszonegyedik század legnagyobb kihívása*. Élet és Irodalom, LIX. évfolyam, 51-52. szám, december 18.
- China State Council (2015): *Made in China 2025*. July:7 és 38.
- Csanádi Mária – Hairong, Lai – Gyuris Ferenc (2009): *A világválság és hatása a rendszer átalakulására Kínában*. Közgazdasági Szemle, LVI. évf., szeptember:814–834.
- Csanádi Mária (2014): *Állami beavatkozás, lokális eladósodás, túlfűtöttség és ezek rendszerbeli okai a globális válság alatt Kínában*. Tér és Társadalom / Space and Society 28. évf., 1. szám:113–129.
- Holz, Carsten – Wu, Harry (2015): *Making the numbers add up*. Financial Times, szeptember 29:8.
- IMF (2016a): *The People's Republic of China. International Monetary Fund Country Report*, No. 16/270, August:22-23. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16270.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 27.
- IMF (2016b): *World Economic Outlook*, October. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/pdf/text.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 12.
- Jordán Gyula (1998): *A város és a vidék közötti szakadék és a belső migráció Kínában*. Statisztikai Szemle, 4-5:407-417. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/1998/1998_04-05/1998_04-05_407.pdf Letöltés ideje: 2016. november 12.
- Krugman, Paul (2013): *Hitting China's Wall*. The New York Times, July 18. <http://www.nytimes.com/2013/07/19/opinion/krugman-hitting-chinas-wall.html?partner=rssnyt&emc=rss> Letöltés ideje: 2016. november 21.
- Larson, Georg – Loayza, Norman – Woolcock, Michael (2016): *The Middle-Income Trap: Myth or Reality?* Research Policy Brief from the World Bank Malaysia Hub, No.1, March. <http://documents.worldbank.org/curated/en/965511468194956837/pdf/104230-REVISED-RPB-1-Middle-Income-Trap.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 17.

- Lee, Il Houg – Syed, Murtaza – Xueyan, Liu (2012): *Is China Over-Investing and Does it Matter?* IMF Working Paper, WP/12/277, November, 22 o. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12277.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 20.
- Lewis, W. Arthur (1955): *The Theory of Economic Growth*. Homewood, Ill.: Richard D. Irwin, pp. 453.
- Ma, Damien (2016): *Can China Avoid the Middle Income Trap?* March 12 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/03/12/can-china-avoid-the-middle-income-trap-five-year-plan-economy-two-sessions/> Letöltés ideje: 2016. november 29.
- Moody's: (2016): *Negative outlook on China's banking system driven by challenging operating environment and deteriorating asset quality and profitability*. 31 May 2016. https://www.moody's.com/research/Moodys-Negative-outlook-on-Chinas-banking-system-driven-by-challenging--PR_349828 Letöltés ideje: 2016. november 1.
- National People's Congress of China (2016): *China's NPC approves 13th five-year plan*. National People's Congress, Issue 1, 48 o. <http://www.npc.gov.cn/npc/zgrdzz/site1/20160429/0021861abd66188d449902.pdf>
- OECD (2015a): *All on Board: Making Inclusive Growth Happen in China*, March, 108 o. https://www.oecd.org/china/all-on-board-making-inclusive-growth-happen-in-china_EN.pdf Letöltés ideje: 2016. november 23.
- OECD (2015b): *China in a Changing Global Environment*, March, 97 o. https://www.oecd.org/china/china-in-a-changing-global-environment_EN.pdf Letöltés ideje: 2016. november 23.
- Pelkmans, Jacques et al. (2016): *Tomorrow's Silk Road. Assessing an EU-China Free Trade Agreement*. Centre for European Policy Studies, Brussels, 308 o. https://www.ceps.eu/system/files/EUCHINA_FTA_Final.pdf Letöltve: 2016. november 12.
- Pencea, Sarmiza – Bâlgâr, Ana-Cristina (2016): *China's Transition to the Innovation-Driven Economy: Stepping Stones and Road-Blocks*. Global Economic Observer 4.1: 31–46. http://www.globeco.ro/wp-content/uploads/vol/split/vol_4_no_1/geo_2016_vol4_no1_art_004.pdf Letöltés ideje: 2016. November 1.
- SCPRC (2011): State Council of the People's Republic of China: *China's 12th Five-Year Plan* 47 o. <http://www.cbichina.org.cn/cbichina/upload/fckeditor/Full%20Translation%20of%20the%2012th%20Five-Year%20Plan.pdf>
- Székely-Doby András (2014): *Urbanizációs tendenciák és a vidék-város ellentét gyökerei Kínában*. Köz-Gazdaság, 3. szám:83–97. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1756/1/Koez-gazdasag_2014n3p83.pdf Letöltés ideje: 2016. november 12.

- UCBC (2015): *The US-China Business Council: Full List of 13th Five-Year Plan Targets and Comparison of Targets in the 12th Five-Year Plan*, 4 o. https://www.uschina.org/sites/default/files/Full%20List%20of%2013th%20FYP%20Targets_0.pdf Letöltés ideje: 2016. november 23.
- Wheatley, Alan (2010): *Avoiding the Middle Income Trap*. The New York Times, October 25. http://www.nytimes.com/2010/10/26/business/global/26inside.html?_r=0 Letöltés ideje: 2016. november 21.
- Wildau, Gabriel (2015): *Scepticism about the accuracy of the country's official data has intensified as investors worry that economic slowdown is worse than Beijing admits*. But what if the underlying figures are reliable? Financial Times, szeptember 29:8 <https://www.ft.com/content/cb446e10-6057-11e5-97e9-7f0bf5e7177b>.
- Wong, Chun Han (2016): *China May Reign in Wage Increases to Boost Economy*. The Wall Street Journal, March 10. <http://www.wsj.com/articles/china-may-rein-in-wage-rises-to-boost-economy-1457616686> Letöltés ideje: 2016. november 27.
- Wong, Christine (2011), *"The Fiscal Stimulus Programme and Public Governance Issues in China"*, OECD Journal on Budgeting, Vol. 11/3, 24 o. <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Public%20Governance%20Issues%20in%20China.pdf> Letöltés ideje: 2016. november 7.
- World Bank (2015): *China Economic Update*, June 2015, 28 o. www.worldbank.org/en/country/china/publication/china-economic-update-july-2015 Letöltés ideje: 2016. november 23.
- World Bank – Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China (2013): *China 2030. Building a Modern, Harmonious, and Creative Society*. Washington, 473 o. <http://documents.worldbank.org/curated/en/781101468239669951/China-2030-building-a-modern-harmonious-and-creative-society> Letöltés ideje: 2016. november 23.
- Youwei [egy Kínában élő tudós álneve] (2015): *The End of Reform in China. Authoritarian Adaptation Hits a Wall*. Foreign Affairs, Volume 94, Number 3, május-június:2-7.